

GLASNIK

B'nai B'rith „Gavro Schwartz“ Hrvatska

Godina / Year 1. Broj / Number 2. Zagreb lipanj / June 2016 Izlazi četiri puta godišnje / Published quarterly

Slika na naslovnici O.Nemon: Spomenik žrtvama Holokausta Cover picture: Holocaust monument by O. Nemon

Urednik /editor: Darko Fischer. lektor /lector: Želimira Purgar Perović

VOICE OF

B'nai B'rith „Gavro Schwartz“ Croatia

Uz drugi broj BB glasnika

Poštovane čitateljice i čitatelji,

Sada je pred vama drugi broj „BB Glasnika“ koji namjeravamo izdavati tromjesečno. Prvi broj, koji je izašao u ožujku ocijenjen je od naših čitatelja pozitivnom ocjenom. Ipak, očekivali smo, da će to motivirati naše čitatelje a pogotovo naše članove, da aktivno učestvuju u stvaranju idućeg broja. Nažalost, to se nije ostvarilo, pa su rijetki oni naši članovi i prijatelji, koji su se odazvali da napišu nešto i za ovaj broj. Njima se, upravo zato, kao urednik, mnogo zahvaljujem.

U proteklom tromjesečnom razdoblju bilo je više značajnih dana koje mi Židovi svake godine obilježavamo. Po židovskom kalendaru 27. Nisan je Dan junaštva i stradanja, sjećanje ne herojski otpor malobrojnih ustanika u varšavskom getu 1943. godine i ujedno dan sjećanja na sve žrtve Holokausta. B'nai B'rith hrvatske obilježio je taj dan kratkom komemoracijom i izložbom autora Nenada Fogela, koji je došao iz susjedne Srbije i prikazao svoju izložbu o stradanju Židova u Zemunu od 1941. do 1945. godine. Opširniji izvještaj možete pročitati u ovom broju „Glasnika“ u članku našeg člana Ninoslava Perovića.

Dan državnosti Izraela Jom Ha'atzmaut koji se obilježava 5. Ijara godišnjica je proglašenja države Izrael u svibnju 1948. godine. Povodom ovog značajnog datuma B'nai B'rith hrvatske organizirao je u suradnji s veleposlanstvom države Izrael u Zagrebu u dvorani Muzičke akademije koncert izraelskih violinista. Ulaz na koncert bio je slobodan.

Premda do Dana židovskog nasljeđa, koji se svake jeseni obilježava u mnogim zemljama Evrope ima još dosta vremena, B'nai B'rith, kao jedan od suorganizatora ovog događaja počeo je s pripremanjima. Ove godine taj dan će se obilježiti 4. rujna. Kako je teme ovogodišnjeg Dana židovskog nasljeđa „Jezici kojima se služe Židovi“ imamo priliku da uz pomoć naše članice Gabi Abramac posebno prikažemo jidiš jezik, jer je Gabi Abramac poseban stručnjak za ovaj, već skoro nestali jezik. Upravo je iz tiska izašla njena knjiga „Dos heylike yidish vort. Kratak osvrt na ovu knjigu možete također pročitati u ovom broju „Glasnika“

Editorial to the second issue of *The Voice of BB*

Dear readers,

In front of you is the second issue of our "BB Voice" which we intent to publish quarterly. Our first number which was published in March was welcome by our readers. We expected that it would motivate our readers, especially our members to take part actively in creating the next issue. Unfortunately this did not happen, and there are only few of our members and friends who answered our request to write an article for this issue. As the editor, just for these circumstances I thank those who contributed to the second number of "Voice"

In the past three months we had several significant Jewish remembrance days. In accordance to Hebrew Calendar Nisan 25 is Yom ha Shoa, Holocaust Remembrance Day. On this day we commemorate the heroic resistance of meager Jewish fighters in Warsaw ghetto in 1943. It is also the remembrance day for all Holocaust victims. B'nai B'rith Croatia has, for this occasion organized a short commemoration which included an exhibition about suffering and annihilation of Jews in the town of Zemun from 1941 to 1945. The author of the exhibition was Mr. Nenad Fogel who came from neighboring state Serbia. More about this you can read in this issue of "Voice" in the article written by our member Mr. Ninoslav Perović.

Israel's Independence day, Yom Ha'atzmaut on Iyar 5th is the anniversary of proclamation of State of Israel in May 1948. For this significant day BB Croatia together with the Embassy of Israel gave a concert of "Magic Violin Trio" the three violin players from Israel. The concert was performed in the Music hall of Music academy in Zagreb. The entrance was free.

Although the "Jewish Heritage Day" which takes place in September 4 and will be marked in many European countries, is still far away, BB as one of coordinators of this event began its preparations. The theme for this year's heritage day is "Jewish languages". With help of our member Ms. Gaby Abramac who is an expert on Yidish, this almost lost language, we have a good opportunity to present some interesting fact about Jewish languages. "Dos Heylike Yidish vort" is the book recently published by Ms. Abramac. You can read a short revue of this book in this issue of "Voice".

Značajna knjiga

A remarkable book

Gabi Abramac: Dos Heylike Yidish Wort

Nedavno je u Zagrebu izašla, za naše prilike, vrlo neobična i zanimljiva knjiga. Već joj je i naslov neobičan: „Dos heylige yidishe vort“. I neupućeni čitalac će iz neobičnog naslova prepoznati da se radi o jidiš jeziku, kod nas gotovo nepoznatom. Ipak na njemu postoji bogata literatura, spomenimo samo nobelovca Isaaca Bashevisa Singera.

Za manje upućene čitatelje spomenimo da je jidiš (bio) jezik Židova istočne Evrope – Aškenaza, koji je nastao kao mješavina njemačkog i slavenskih jezika a kao pismo koristi hebrejska slova.

Autorica ove zanimljive i neobične knjige je naša članica, znanstvenica dr. sc. Gabi Abramac, lingvistica, koja se školovala u Zagrebu, te doktorirala na Filozofskom fakultetu. Dr. Abramac ima širok

Knjiga „Dos Heylike Yidishe Wort“

krug interesa i djelovanja i upravo je nevjerojatno, kako se u vrlo kratko vrijeme upustila u niz aktivnosti i znanstvenih istraživanja, dok je istovremeno praktično radila držeći niz predavanja o Židovima i jidiš jeziku a trenutno je voditelj škole stranih jezika u Zagrebu. Očito se autorica

Considering the circumstances, an unusual but also interesting book has been recently published in Zagreb. Its title is not less unusual “Dos Heylike Yidish Wort” Even to an uninformed reader it says, that the book has something with the Yiddish language. Today the language is almost unknown in Croatia, yet a lot of literature exists in Yiddish, just to mention the Nobel prize winner Isaac Bashevis Singer.

Ms. Gabi Abramec

For less informed reader let's explain that Yiddish was (is) the language of East European Jews – the Askenasim. It is a mixture of German and Slavic languages and it uses Hebrew letters.

The author of this unusual and interesting book is our member and a Ph. D. Gabi Abramac a linguist scientist who graduated from Faculty of Philosophy at Zagreb University and later wrote her Ph. D. thesis there. Ms. Abramac is a person of many interests who amazingly, while involved in some scientific researches, paralelly takes part in various activities on the side: gives lectures on life and history of Jewish

držala načela iz jednog citata u predgovoru svoje knjige gdje navodi misao jednog ortodoksnog rabina: „*Ako propustiš trenutak zapravo si ga u nekom smislu ubio jer si protratio neponovljivu priliku. Ali ako koristiš trenutak ispravno i ispuniš ga sa svrhom i produktivnošću, tada on vječito živi*“. Gabi Abramac je sigurno osoba koja ne propušta ni trenutak.

Knjiga o kojoj je riječ, posljedica je njene preokupacije jidiš jezikom. To je i nastavak njene doktorske disertacije. Autorica je bila na studijskom boravku u New Yorku 2012. godine, gdje je u okviru terenskog istraživanja uspjela izbliza upoznati zajednicu ortodoksnih Židova, koji još uvijek koriste jidiš jezik. Do 2014. još je tri puta boravila u toj sredini i sakupila veliku građu, koju sada predstavlja u svojoj knjizi.

Osim što se u knjizi bavi teoretskim lingvističkim temama, posebno međusobnim utjecajem govornog jezika sredine i njihovih društvenih opredjeljenja, u najdužem i za čitatelja možda najzanimljivijem od osam poglavlja knjige, navedeni su razgovori sa žiteljima ortodoksne židovske zajednice u Brooklynu. Radi se o osobama koje su kroz svoj životni put govorile nekoliko jezika, tipično hebrejski engleski i jidiš. Sami intervjui preneseni su izvorno u engleskom jeziku.

Tipičan i zanimljiv primjer je žena stara oko 80 godina, koja je rođena u Izraelu, materinji jezik joj je Ivrit (hebrejski). Kao malo dijete došla je u hasidsku sredinu u Brooklyn pa je s rodbinom razgovarala na jidiš, a u vrtiću, školi i na javnim mjestima koristila se engleskim jezikom. Evo nekoliko tipičnih izjava ove osobe:

„Živjeli smo u New Yorku s mojom bakom koja je govorila samo jidiš. Ako sam htjela uspostaviti odnose s njom, morala sam ga naučiti a za to mi nije dugo trebalo. S razlogom sam joj zahvalna što me naučila jidiš. Od radnih dana pa sve do danas kada

people and Yiddish language, manages her own school of foreign languages in Zagreb where she also teaches.

Evidently, she sticks to the principle quoted in the preface of her book, a quotation of an orthodox rabbi “*When you waste a moment, you have killed it in a sense, squandering an irreplaceable opportunity. But when you use the moment properly, filling it with purpose and productivity, it lives on forever*”. Ms. Abramac is surely a person who does not waste a moment.

This book comes as a result of her preoccupation with Yiddish language. It is also a continuation of the research work she began in her Ph. D. thesis. Ms. Abramac took part in a research project in New York in 2012, when she did a field research work in the community of Orthodox Jews who still speak Yiddish. Till 2014 she visited this community three more times and collected numerous information, now presented in her book.

Besides linguistic and theoretical work, with an accent on how causal is the relation between the spoken language of a community with its social orientation, in the longest and for readers probably most interesting chapter of the eight, is the one where the author quotes conversations with people of Orthodox Jewish community in Brooklyn. These are individuals who, during their lives, have been speaking several Jewish languages, typically Hebrew English and Yiddish. The interviews in the book are quoted in its original English form.

An illustrating and interesting example is the interview with an elderly lady, aged about 80, who was borne in Israel and whose mother tongue is Ivrit (Hebrew). As a child she came into Hasidic community in Brooklyn where she spoke Yidish with the family, but in nursery school, in college and in public she used

...sam 77 godina, još uvijek govorim jidiš, volim taj jezik i volim uspomene koje u meni pobuđuje, uspomene na sigurnost, ljubav, porodicu, djetinjstvo ..“

Ili također:

...Uspostavila sam mnoge veze preko jidiš jezika s osobama koje su došle u Queens College na različite studije. Ako im engleski nije bio materinji jezik, a pitali biste, koji im je prvi jezik, najčešći odgovor, kao i moj bio bi: 'Rođena sam u Poljskoj i kod kuće smo uvijek govorili jidiš.' To je bio standardni odgovor. Mnoge židovske obitelji govorile su jezik zemlje u kojoj su živjele, ali međusobno su govorili jidiš, pisali su na jidišu, čitali novine na jidišu. To je bila lingua franca, iako nije uopće bila franca, to je bio jidiš.“

“Jezik je središnja komponenta ljudskog identiteta“ naznačuje autorica već u početku knjige. U knjizi ima 14 intervju s različitim osobama. Kroz njih, kao što se iz gornjih citata vidi, upoznajemo sudbine ortodoksnih Židova, koji svakodnevno koriste dva ili čak tri jezika. Osim što ortodoksna židovska pravila i navike čine ovu sredinu prilično izoliranom, jezici kojima oni govore u mnogome određuju njihov društveni status i međusobne odnose i njihov identitet. Jidiš je preživio Holokaust, iako je u Evropi praktički nestao jer kod u ortodoksno židovske populacije vraća sentimentalna sjećanja na staru domovinu – alte haym- na obiteljski život i tradiciju.

Knjiga se bavi i promjenama u engleskom jeziku koje su usvojili govornici jidiša. To se naziva „Yidish English“. Pri kraju knjige dan je kratak rječnik Yidish English izraza. U ovoj bogato opremljenoj knjizi na kraju su dodane fotografije u boji, koje je autorica vjerojatno sama snimila, a koje prikazuju tipične prilike u židovskim dijelovima Brooklyna – Williamsburgu, Boro Parku i Crown Heightsu, kao i slike iz okruga Monroe. Fotografija ima oko 70.

English. Here are some illustrating examples from the interview:

“In any event we lived in New York and we lived with my grandmother who spoke only Yiddish.(...) So if I wanted to have any connection with her I needed to learn Yiddish and it didn't take very long and I learned Yiddish (...). And I have had reasons to thank her for the Yiddish I learned from her. From early days until now, I am 77 years old now, and I still speak Yiddish and I still love the language and love memories it arouses in me – because the memories of safe, loving, family ... childhood..”

Or also:

“I have found a great deal of connections with Yiddish with people who have come to Queens College to study whatever they've coming to study. If English is not their native language, and you ask them what their native language is, they may well say, as I had said it to me: 'Well, I was borne in Poland, but we spoke Yiddish at home all the time.' And that was a very standard kind of answer. Many Jewish families spoke the language of the country but among themselves spoke Yiddish, and wrote it and read newspapers in Yiddish.

“Language is the main component of human identity” remarks the author at the very beginning of her book. Throughout it there are 14 interviews with different people and they help a reader to get familiar with the destinies of orthodox Jews who use two or three languages every day. Beside the rigid rules and habits of Jewish community which isolate it from the outside world, the languages they speak in great extend determine their social status, relations between individuals and their identity. Yiddish has survived Holocaust, and although it almost vanished in Europe, it survived because in the orthodox Jewish society it brings back sentimental memories of the old country – alte haym -, family life and tradition.

U tvrdom uvezu s privlačnim fotografijama na naslovnoj i zadnjoj stranici, knjigu je izdala zagrebačka nakladnička kuća „Srednja Europa“.

Boro Park

The book also deals with changes that Yiddish speaking community has brought The book also deals with changes that Yiddish into English language, which is called “Yiddish English”. Enclosed with the book is also a guide to English-Yidish expressions. At the end of this richly furnished book, we find a lot of color photos, probably taken by the author herself, which show some typical scenes in Jewish parts of Brooklyn, Williamsburg, Boro Park and Crown Heights and also from Monroe district. There are some 70 of these pictures.

In a hard copy with attractive photos on the front and back pages, the book was published by Zagreb publisher “Srednja Europa” –(“Middle Europe”).

Williamsburg

Jom Ha Šoa 2016.

Izložba „Stradanje Židova u Zemunu“ u organizaciji B'nai B'ritha „Gavro Schwarz“ i Hrvatsko-izraelskog društva

Kako bi obilježili Jom Ha Šoa ove godine (Dan sjećanja na Holokaust i na junaštvo), B'nai B'rith „Gavro Schwarz“ u suradnji s Hrvatsko-izraelskim društvom organizirali su u Zagrebu izložbu „Stradanje Židova u Zemunu“. Otvorenje se odigralo u srijedu 4. svibnja u prostorijama Kulturnog centra Šalom, a izložbu je predstavio njen autor g. Nenad Fogel, i sam iz Zemuna. Izložba dokumentira prisutnost Židova u Zemunu, tko su oni bili, kako su živjeli i kako su stradali u Drugom svjetskom ratu ostavljajući Zemun danas gotovo bez Židova.

*Katalog, naslovna stranica
Catalog, the front page*

Jedan od mnogih ukaza austrougarske carice Marije Terezije omogućio je Židovi-

Yom HaShoah 2016

Exhibition “Perishing of Jews in Zemun” organized by B'nai B'rith “Gavro Schwarz” and Croatian-Israeli Society

To observe the day of Yom HaShoah (Holocaust and Heroism Remembrance Day) this year, B'nai B'rith “Gavro Schwarz” in collaboration with Croatian-Israeli Society organized in Zagreb the exhibition “Perishing of Jews in Zemun”. The vernissage took place on Wednesday the 4th of May on the premises of Cultural Centre Shalom, when the exhibition was presented by its author Mr. Nenad Fogel, himself from Zemun. The exhibition documents the presence of Jews in Zemun, who they were, how they lived, and how they perished in the World War II leaving Zemun almost empty of Jews.

*Mr. Fogel at the opening
Nenad Fogel na otvorenju izložbe*

One of the many decrees of the empress of the Austro-Hungarian empire, Maria Theresia, enabled Jews in the 18th century to settle in greater numbers the areas of the empire then known as Military Border. At the time Zemun was a little city along the boarder north from Belgrade. Soon connected to the west and later to the east with the railway, it started to prosper and attract more and more settlers from all over. In the 19th century it was already a prosperous place with growing industry and variety of schools. In the community

ma u 18. stoljeću da se masovnije nasele u krajevima carstva koji su tada spadali u Vojnu krajinu. U to vrijeme Zemun je bio malo mjesto na granici carstva sjeverno od Beograda. Kad je ubrzo željeznicom povezan sa zapadom, a uskoro i s istokom, život je u njemu počeo bujati i privlačio je sve više doseljenika sa svih strana. U 19. stoljeću to je već bio uspješan gradić u kojem se razvijala industrija i otvarale razne škole. U zajednici mnogih nacija Židovi su ovdje našli svoje mjesto i uvelike sudjelovali u razvoju grada u svakom aspektu života. Generacijama su živjeli u Zemunu i sve je manje ili više išlo dobro dok nije došao Drugi svjetski rat.

Posjetitelji na izložbi
Visitors at the exhibition

Povećane fotografije pojedinaca i cijelih obitelji koje su nekada pripadale živahnom zemunskom društvu oživjele su pred očima promatrača nakon što je g. Fogel ispričao priče i povijest koje stoje iza njih.

Izložba, koja je prije Zagreba već bila viđena i na drugim mjestima, ostala je nažalost otvorena samo taj dan.

Photos: Narcisa Potežica

of different nations the Jews found their place there and greatly took part in the development of the town in every aspect. In the course of many generations they went on to live in Zemun and everything went more or less well till the Second World War.

The augmented photographs of individuals and families who once belonged to brisk society of Zemun, were made vivid before viewer's eyes by learning from Mr. Fogel the stories and history behind them. The exhibition that had been seen in other places before Zagreb unfortunately stayed open only on the day of opening.

One of exhibition items: Zemun Jewish families

Jedan od izložaka: židovske obitelji Zemuna

Koncert skupine «The magic violins trio»

U organizaciji BB Hrvatska i veleposlanstva države Izrael održan je 13.05.2016. koncert skupine «The magic violins trio» u Koncertnoj dvorani Blagoja Berse, središnje dvorana nove zgrade Muzičke akademije. «The magic violins trio» sastoji se od tri violiniste (2 violinista i 1 violinistica: Gennady Talis, Inna Tillis i Rodion Seiler) i izvodi djela poznatih autora iz žanra klasike. Na repertoaru su bila djela Vivaldija, Paganinija, Bacha, Frolova, Piazzole, Dalide, Montija, Louisa Armstronga, Naomi Shemer, Jerry-a Bocka, te neke tradicionalne pjesme (Hava nagila, Shalom aleichem)... Koji je njihov princip rada? Tri virtuozna na svom instrumentu (violina), ali bez pratećeg banda. Umjesto banda imali su matricu koji bi svirala muzičku podlogu (najčešće bubanj i gitara) dok su oni svirali solodionice međusobno se izmjenjujući i nadopunjavajući. Odabir skladbi bio je odličan: meni su se posebno svidjeli «Vivaldijev «Concerto grosso», Piazzolin «Libertango», Dalidin «Tico tico», Montijev Chardash» te obrada u instrumentalnoj verziji Armstrongovog klasika «What a wonderful world». Dakle, ako vam je dobra Vanessa Mae i njen Storm (odnosno ljetno iz Vivaldijevih godišnjih doba) onda je to nešto za vas. Čak i ako niste neki ljubitelj klasike način izvedbe «The magic violins tria», njihova vještina vladanja instrumentom i odabir skladbi (sve su bile pun pogodak, ne sjećam se da sam se ijednog trenutka dosađivao) ne može vas ostaviti ravnodušnim. Ipak postoji jedna zamjerka koncertu-bio je prekratak. Trajao je točno sat vremena (od 20 do 21 sat), i jedan bis od dvije-tri najupečatljivije skladbe bi bio super legao. Svejedno, pred ovim mladim muzičarima je svijetla budućnost, i nadajmo se da će nastaviti ovako kvalitetno raditi i posjetiti nas još koji put te pružiti još muzičkih užitaka.

The Magic Violine tri Concert

Organized by BB Croatia and Embassy of State of Israel, a concert of the group «Magic Violine Trio» was performed on 13th of May 2016 in the main concert hall «Blagoje Bersa» of the new Music Academy of Zagreb. Two gentlemen and a lady (Gennady Talis, Inna Tillis and Rodion Seiler) constitute this group and they play well known pieces of classic music. At this occasion they played composition of Vivaldi, Paganini, Bach, Frolov, Piazzole, Dalide, Monti, Louis Armstrong, Naomi Shemer, Jerry Bock and some traditional songs (Hava nagila, Shalom aleichem)... Which is the principle of their work? Three virtuosos with their instruments (violin) but without accompanying band. Instead of band they had a matrix which played a musical background (most oftenly the drum and the guitar) while they played solo parts interchanging and supplementing each other. The choice of composition was excellent, I specially liked Vivaldi's «Concerto grosso», Piazzolin's «Libertango», Dalida's «Tico tico», Monti's Chardash» and instrumental version of Armstrong's «What a wonderful world». So, if you like Vanessa Mae and her Storm (same as summer in «Four seasons» from Vivaldi), then this is something for you. Even if you do not admire the classic way of «The magic violins trio» «playing their skill to dominate the instrument and choice of the compositions (all were the best choice, I haven't been bored in any moment), this playing can not leave you uninteresting. Yet there is one objection, the concert was too short. It lasted just an hour (from 8 to 9 PM) and an appendix of two or three remarkable plays would be very suitable. Anyway, there is a great carrier in front of these young music players, we hope they will continue to work so well, visit us some another time and give us more music pleasures.

OD GERSHWINA DO DYLANA

Američki glazbenici židovskih korijena u jazzu i popularnoj glazbi

Jedna je od glavnih zadaća Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiberg“, koje djeluje u okviru Židovske općine Zagreb od 1989. godine, proučavanje i promicanje židovske kulture u svim područjima umjetnosti, i to ne samo u hrvatskim već i u međunarodnim okvirima. Kao član Društva, po vokaciji lingvist, ali uz to i veliki štovatelj glazbene umjetnosti, 2008. godine došao sam na zamisao o temi koja bi ciklusom predavanja bila posvećena američkim glazbenicima židovskih korijena u popularnoj glazbi i jazzu, a istovremeno primjerena interesima i sklonostima potencijalne publike. Moj je odabir teme bio zasnovan s jedne strane (1) na mojem ukusu i glazbenim afinitetima, a s druge (2) na spoznaji o vrijednosti glazbenih postignuća američkih židovskih umjetnika.

Dosad sam na tribini Kulturnog društva „Miroslav Šalom Freiberg“ održao 17 predavanja u okviru ciklusa *Od Gershwin do Dylana*, a s podnaslovom *Američki glazbenici židovskih korijena u jazzu i popularnoj glazbi*. Svakog glazbenika predstavio sam i izborom glazbenih brojeva, ilustrirajući svoje prikaze nizom relevantnih fotografija. Moj je odabir umjetnika koje sam predstavio u svojim predavanjima zasnovan na vrijednosnim kriterijima koji se odnose na postignuća i značaj svakog od njih u domenama popularne glazbe i jaza. Prema dominantnim karakteristikama njihova angažmana podijelio sam ih u pet skupina:

FROM GERSHWIN TO DYLAN

American musicians of Jewish origin in jazz and popular music

The Cultural society “Miroslav Shalom Freiberg” has been active in the Jewish Community Zagreb since 1989. One of its main tasks is to study and promote Jewish culture in all fields of art, not only in Croatia but also worldwide. As a member of the Society and as a linguist and a music fan, in 2008 I came up with an idea to start a series of lectures devoted to the American musicians of Jewish origin in jazz and popular music. My intention was to prepare these lectures in accordance with the musical interests of the potential audience. My choice of musicians was based on (1) my musical preferences and on (2) the musical achievements and significance of the Jewish American artists.

Since November, 2008, within the framework of the “Miroslav Shalom Freiberg” society I have given 17 lectures within the series entitled “*From Gershwin to Dylan*”, with a subtitle “*American musicians of Jewish origin in jazz and popular music*”. Each of my presentation included, in addition to biographical data, characteristic pieces of music as well as a number of relevant photos. Depending upon dominant characteristics of their accomplishments the artists I have been presenting can be divided into five groups:

1. Kompozitori: Harold Arlen, Burt Bacharach, Irving Berlin, Leonard Bernstein, Sammy Fain, George Gershwin, Marvin Hamlisch, Jerome Kern, Jay Livingston, Frank Loesser, Richard Rodgers, Jule Styne i Dimitri Tiomkin. Bez skladateljskih postignuća ove trinaestorice američka glazbena scena, osobito muzički film i mjuzikl, ne mogu se ni zamisliti.

2. Singer-songwriters: Neil Diamond, Bob Dylan, Neil Sedaka, Paul Simon i Art Garfunkel, skladatelji i vokalni interpreti vlastitih skladbi koji su svojim brojnim evergreenima obogatili svjetsku popularnu glazbu.

3. Vokalni solisti: Cass Elliot, Michael Feinstein, Helen Forrest, Kitty Kallen, Barry Manilow, Bette Midler, Dinah Shore, Barbra Streisand i Mel Tormé, umjetnici koji su svojim glasovnim interpretacijama pronijeli slavu američkog songa širom svijeta.

4. Instrumentalni virtuoz i vođa jazz orkestrara: „kralj swinga“ Benny Goodman i „kralj klarineta“ Artie Shaw. Čuvena klarinetska sola ove dvojice i izvedbe njihovih orkestrara bitne su sastavnice američke ere swinga.

5. Autori tekstova: Marilyn Bergman, Sammy Cahn, Hal David, Ray Evans, Ira Gershwin, Oscar Hammerstein II, Edgar Yipsel „Yip“ Harburg, Lorenz „Larry“ Hart i Stephen Sondheim svojim pjesničkim darom i osjećajem za glazbu

1. Composers: Harold Arlen, Burt Bacharach, Irving Berlin, Leonard Bernstein, Sammy Fain, George Gershwin, Marvin Hamlisch, Jerome Kern, Jay Livingston, Frank Loesser, Richard Rodgers, Jule Styne, and Dimitri Tiomkin. It would be hard to imagine the American musical scene, especially musicals and music films, without the achievements of these composers.

2. Singer-songwriters, composers and vocal interpreters of their own compositions, who have enriched the world popular music with numerous evergreens: Neil Diamond, Bob Dylan, Neil Sedaka, Paul Simon, and Art Garfunkel.

3. Vocal soloists whose vocal interpretations have made American song famous all over the world: Cass Elliot, Michael Feinstein, Helen Forrest, Kitty Kallen, Barry Manilow, Bette Midler, Dinah Shore, Barbra Streisand, and Mel Tormé.

4. Clarinet virtuosi and band leaders of the Swing Era: Benny Goodman, “The King of Swing” and Artie Shaw, “The King of Clarinet”.

5. Lyricists who have contributed to the success of many songs: Marilyn Bergman, Sammy Cahn, Hal David, Ray Evans, Ira Gershwin, Oscar Hammerstein II, Edgar Yipsel “Yip” Harburg, Lorenz “Larry” Hart, and Stephen Sondheim. Some of them were throughout their careers closely associated with a number of composers. The most famous lyricist – composer couple were Ira and George Gershwin.

pridonijeli su uspjehu mnogih songova, a s pojedinim su skladateljima tvorili nerazdvojan par; primjerice, Larry Hart i Richard Rodgers, Oscar Hammerstein II i Jerome Kern i Richard Rodgers, Sammy Cahn i Jule Styne, Ray Evans i Jay Livingston, Hal David i Burt Bacharach, Yip Harburg i Harold Arlen, Marilyn Bergman i Marvin Hamlisch, Stephen Sondheim i Leonard Bernstein. Najpoznatiji par, međutim, bili su braća Ira i George Gershwin.

Naslove održanih predavanja navodim na kraju kronološkim redoslijedom.

1.	<i>U ritmu swinga i bluesa</i>	18. studenog 2008.			
2.	<i>Majstori scenskog songa</i>	24. veljače 2009.			
3.	<i>Tragom vječnih melodija</i>	14. travnja 2009.			
4.	<i>Samouki skladatelj vječnih melodija</i>	15. prosinca 2009.			
5.	<i>Kraljevi songa i swinga</i>	20. travnja 2010.			
6.	<i>Velikani filmske glazbe</i>	2010.			
7.	<i>Dobar glas se daleko čuje</i>	22. ožujka 2011.			
8.	<i>Čari plesnog podija</i>	8. studenog 2011.			
9.	<i>Pjesmom kroz dur i mol</i>	28. veljače 2012.			
10.	<i>Čudesna lakoća skladanja</i>	8. svibnja 2012.			
11.	<i>Trolist asova</i>	26. veljače 2013.			
12.	<i>Vrelo je nepresušno</i>	29. listopada 2013.			
13.	<i>Nenadmašen majstor mjuzikla</i>	29. travnja 2014.			
14.	<i>U spomen na čarobnjaka nota</i>	25. studenog 2014.			
15.	<i>Promicatelj novog glazbenog duha</i>	17. ožujka 2015.			
16.	<i>Akordima iznad duge</i>	17. studenog 2015.			
17.	<i>Tvorac zavidnog glazbenog opusa</i>	29. ožujka 2016.			

Narcisa Potežica, mr.sc.

O predstavi "Bife Titanik"

Predstava "Bife Titanic" kazališta Eurokaz organizirana je za **članove B'nai Brita Hrvatska** u četvrtak, 31. ožujka 2016. u 19,30 sati u prostorijama tog kazališta u Dežmanovoj ulici. U tom malom kazalištu – u podrumu u koji se silazi uskim polukružnim stepenicama kao u utrobu podmornice dočekat će posjetitelje niski podij postavljen u sredini tog nevelikog prostora s jedva dvadesetak malih niskih stoličica za publiku, koja na taj način nije previše ugodno ni udobno smještena a predstava se prikazuje u krugu uz zidove. Tako već prvi doživljaj i prije početka predstave stvara osjećaj nelagode, začudnosti i mračnu atmosferu koja je prisutna u tekstu i u scenskoj izvedbi ovog komada.

Premjera ove kazališne predstave održana je 23. i 24. siječnja ove godine. To je komorna predstava složene, bolje rečeno što je i u najavi napisano na prigodnom programu "spektakularno akribične scenske mašinerije za dva glumca, glumicu i filozofa". Tako ženski lik - ulogu *Agate/Sare i Francesce* u predstavi koju smo mi gledali igrala je **Suzana Brezovac** (u drugoj postavi Jelena Mindoljević), a ulogu *Mento Papo/Abraham/Casanova* igra **Zlatko Burić**, drugi muški lik igra opet više uloga *Stjepana Kovića/Izaka i Casanovu* – **Zlatko Burić**, dok je treći glumac **Borna Baletić** u ulozi Naila/Filozofa i Jahve, te *magare* igra **Ana Marija Filipec**.

Žanrovski, to bi se dalo sažeti u pomalo nategnuto određenje projekta kao scenske *suite*, pa se tako više pomišlja na sudare i kontraste tempa, ritmova i ugođaja nego na slaganje u tematskim planovima. U prvome dojmu - van pragova smislenosti ova predstava " *Bife Titanik*" trudi se preskakati od označitelja do označitelja, jer ovaj **kazališni projekt u sjajnoj režiji Branka Brezovca kompilacija je triju scenski priređenih tekstova: pripovijetke "Bife Titanik" Ive Andrića, etičkog traktata "Strah i drhtanje" Sorena Kierkegaarda i monologa grofice iz romana "Ljubavnik u Bolzanu" Sándora Máraiija**. Tešku i na trenutke mučnu prohodnost čini kod gledatelja osjećaj bezizlaznosti, zatvorenosti bez mogućnosti izlaza uz potresne dijaloge i osobito zbog prostora u kojem se predstava odigrava - nevelikom podrumu koji stvara osjećaj klaustrofobičnosti i tako naglašava povezanost teme i scenskog prikaza uz video (filmske) projekcije **Ivana Marušića Klifa i Ane Hušman**. Scenu je postavio **Stjepan Filipec**. Uz svjetlo **Petra Strmečkog**, maske **Tihomira Marinovića** i kostime **Petre Mina i Ane Marije Franić** treba istaknuti važnost glazbe i autorske glazbene ekstenzije **Antuna Tonija Blažinovića** koji je svojim uratkom dao upečatljivu zvučnu kulisu.

Čitava predstava je u djelo spektakularnog minimalizma u kojoj se biblijski Abraham prepušta u ruke ustaškom poglavniku, Židov Mento huli na svoju etničku pripadnost, a nepismena 17-godišnjakinja prokazuje Casanovu kao mekušca. Ukratko, " *Bife Titanik*" koristi efemernu strukturu *suite* da bi se kao što se objašnjava u priloženom programu "drskošću ili raspojasanom neophodnošću osnaženih paradoksa, proizvodi začudnost koja će se zgušnjavati uokolo egzistencijalnih uvida. Drskost tih preskoka stvara tajnovite učinke koji bi pak trebali osigurati trajnu i krajnju, istina difuznu, prohodnost i, što je važnije, reverzibilnost." Govori se tu o otežalosti, prepuklosti identiteta pogledom površnosti na istu stvar, a s različitih mjesta, koristeći se pritom Kierkegaardovom trijadom o etičkom, estetičkom i religijskom stadiju egzistencije.

Iako je Andrićeva pripovijetka samo prividno središte predstave koja nosi naslov "**Bife Titanik**" ipak asocira gledatelja na ovo značajno Andrićevo djelo. "**Bife Titanik**" je poznata pripovijetka iz židovskog kruga Andrićevih tema, koja govori o Mentu Papo, sitnom neuglednom sarajevskom Židovu, vlasniku bifea „Titanik“. U Sarajevu za vrijeme Drugog svjetskog rata jedan ustaša, potaknut "etničkim pravdom" želi orobiti krčmu (bife) Židova Menta, ali ustaša Stjepan Ković je i dezintegriran tip, slabić, pa dok kod Andrića Židov strada, u predstavi Kazališta Eurokaz stvar ostaje otvorena. Pripovijetka "**Bife Titanik**" prvi put je objavljena 1950. godine, a tu se prikazuje vrijeme stradanja Židova u Sarajevu i Banjaluci na samom početku Drugog svjetskog rata. Andrić je u svom stilu opisao buđenje fašizma u Sarajevu i kako su jezici mržnje i netolerancije u ovim našim prostorima nekakvo trajno stanje. Andrićevu pripovijetku dramaturško-redateljski obradio je Nebojša Bradić u komadu *Noć u kafani Titanik*, a Emir Kusturica je 1979. godine snimio jugoslavenski televizijski film *Bife Titanik* zasnovan na Andrićevoj priči (scenarij su pisali uz Ivu **Andrića** i Jan Beran), a film je osvojio nagradu za režiju na nacionalnom Televizijskom festivalu u Portorožu.

Drugi dio predstave je koncipiran prema tekstu "Strah i drhtanje" Søren Aabye Kierkegaard (Kopenhagen, 5. svibnja 1813. - Kopenhagen, 11. studenog 1855.), danskog filozofa, teologa i književnika poznatog kao utemeljitelja egzistencijalizma. Po njemu čovjekovo postojanje je u estetskom, etičkom i religioznom stilu (obliku) raspolaganja egzistencijom. U svojoj čuvenoj raspravi uzeo je Abrahama kao glavni lik preko kojeg tumači svoje filozofske stavove. U odnosu Abrahama prema Izaku Kierkegaard raspravlja etička pitanja i tu moral nije temelj vjere, nego suprotno, vjera je temelj morala.

U trećem dijelu predstave susrećemo se s temom iz romana "Ljubavnik u Bolzanu" kojeg je 1940. godine napisao Sandor Marai, tu se spominje Giacomo Casanova koji nakon uspješnog bijega iz mletačke tamnice na putu za München zastaje u Bolzanu gdje živi nekadašnja njegova neostvorena ljubav Francesca, neobrazovana seoska djevojka iz Toscanne. Ona postaje groficom od Parme i piše pismo Casanovi, a njen sadašnji muž čak je želi prepustiti Casanovi jer je svjestan svoje skore smrti i nada se da će mu se žena-razočarana ljubavnikom vratiti. Njihova veza kroz dijalog sjajno je uprizorena i dio je predstave koji ponese gledatelje snažnom teatarskom magijom. Ali na čas se vratimo manje poznatom Sándoru Máraiju, mađarskom piscu i novinaru koji je bio žestoki antikomunist, ali je prije toga bio antifašist. On nema, što mnogi kritičari ističu, nikakvog razumijevanja za "mađarsku svjetinu, peštanske malograđane i njihove bijedne antisemitske sentimente" i na sve njih on gleda s prezirom i gađenjem, ali za mađarsku književnost ekstatično govori kako je veća od malene mađarske nacije. A onda, u vrijeme odvođenja Židova, piše ovako: "Ništa ne pomaže: sve treba lično doživjeti, na svom tijelu, u stvarnosti, kako bismo shvatili. Sve ono što smo ovih godina slušali o poljskim, austrijskim, njemačkim Židovima samo je blijeda slika. Ali kada sam prvi put – na peštanskom trgu Verešmarti – vidio kako dva gestapovca vode čovjeka prema kamionu, shvatio sam stvarnost." I godinu dana kasnije: "Švabe deportiraju, kao prošle godine Židove, gone ih kao krdo goveda, na stotine i stotine ljudi. *Kolektivna kazna* kao međunarodna praksa, najpodliji princip koji je ovaj vijek sebi darovao. Jučer Židovi, danas Švabe, sutra *građani*, zatim klempavi... I gone se krivi i nevini, djeca i starci. Ovo je kraj evropskog morala. *Velike sile* ravnodušno gone mase ljudi koji su izgradili visoke kulture; gone ih *na osnovu odluke*, sumarno, kao krdo, iz jedne zemlje u drugu." I još ovo: "Četvrtog aprila 1944. godine, kada je naređeno da je obavezno nositi žutu zvezdu, od stida sam skinuo s prsta očev prsten s grbom i bacio u ladicu: nisam htio nositi tu *oznaku diferenciranosti* u

jednom vremenu kada drugi nose sramnu fleku." I na kraju kaže: "Gospode, podaj snage Židovima da podnesu progone, mučenja i patnje. Podaj im snage da budu jaki i u životu i u smrti. (...) Podaj im snage da budu jaki za ljudsku veličinu, za strpljenje. Jer će osveta izroditi samo nove srdžbe. "

I tako na osnovu – tekstova triju velikih pisaca koji su svojim značajem ipak daleko premašili predstavu – ovo zagrebačko uprizorenje tek je odjek prikaza jednog sumornog vremena – za koje samo želimo – ne ponovilo se!

Uz sve to možda zato samo provokativno ili upozoravajuće ili tek uznemirujuće za one koji imaju vezu s temom predstave djeluje i povremen video prikaz sa slikom Jasenovca i lika aktualne predsjednice – na zidu nevelikog podruma-kazališta kao i na plakatu za najavu nove predstave "Bife Titanic" koji će svojim likovnim rješenjem možda također izazvati veći interes ili pobuditi pažnju ili pozornost.

Narcisa Potežica Ma sc.

„Bife Titanik“ (Summary)

The theatre play „Bife Titanik” in the “Eurokaz” theatre was organized for BB members. This is a small theatre for audience of twenty in a small cellar room for the stage and auditorium, looking like a submarine. This contributes to an obscure atmosphere also present in the play. Three parts of the play are based on a short story “Bife Titanik” by Ivo Andric, ethical tractate “Fear and Tremor” by Søren Kierkegaard and a monologue of countess in Sándora Márai’s “The lover in Bolzano”. This is accompanied both with videos on the walls as a screen.

The well known Andric’s short story “Bife Titanik” is about a seamy Sarajevo Jew, the owner of the bar “Titanik” and troubles he experiences at the beginning of WWII when a Nazi (“Ustash”) comes to his bar intending to kill him.

Abraham is the main figure in the second part from the text of Søren Aabye Kierkegaard. An idea that the belief is a base for the morality is presented in Abraham’s attitude towards Isaac.

The third part is about Giacomo Casanova and his unrealized love with Franceska, a country girl who becomes the countess of Parma, and writes a letter to Casanova asking to visit her. Sándor Márai the author, is a less known Hungarian journalist and writer often preoccupied with persecutions of Jews during WWII and Germans after that period.

Ljiljana Dobrovšak

ŽIDOV I ÚJ –LIPÓTVÁROS U BUDIMPEŠTI

Kada me gospodin Darko Fischer zamolio da nešto napišem o Židovima u Budimpešti tijekom mojeg boravka u gradu, prihvatila sam sa zadovoljstvom. Ne samo iz razloga što se bavim židovskom poviješću, niti zato što volim Budimpeštu, već i zato da i sama nešto naučim o Židovima u Budimpešti. Kada sam preko prijatelja unajmila stan na peštanskoj strani u četvrti koja se zove Új – Lipótváros (teško prevodljivo ili Nova Leopoldska četvrt) budimpeštanski poznanici napomenuli su mi da je to „novi židovski kvart.“ Iako sam znala

gdje se nalazi, trebala sam otkriti po čemu je to „novi židovski kvart“. Do tada, kada se govorilo o tipičnoj židovskoj četvrti u Budimpešti, uvijek se mislilo na dio koji je nastao oko peštanske sinagoge u Dohany ulici i ulicama oko nje (Dob Utca).

Međutim prije nego li krenemo prema opisu moje četvrti, navesti ću nekoliko najosnovnijih podataka o Židovima u Budimu / Pešti / Óbudi (stari Budim). Židovi se na prostoru ova tri predjela, odnosno da budemo precizniji na budimskoj strani spominju već u srednjem vijeku. Na području Budima Židovi se spominju već u 13. stoljeću (nakon 1241. godine). U srednjem vijeku postojala je židovska četvrt i ona se prostirala na dijelu koji je danas dio ulice Szent György i iz toga razdoblja postoje ostaci sinagoge koji govore u prilog tome. U dokumentima se židovska četvrt naziva *vicus Judaicus, platea Judaeorum, Judengasse, giuderia, juiverie...* Židovi su na Budimu stanovali i tijekom osmanske vlasti. Iako su srednjovjekovni mađarski Židovi dočekali osmanske vlasti, one su ih po osvajanju grada raselile po Carstvu, da bi u sada turski Budim naselile osmanske Židove. Protjerivanjem Osmanlija, osmanski budimski Židovi su preseljeni u dva logora, potom raseljeni po cijeloj tadašnjoj Europi a dio je prebačen i u Osmansko Carstvo (za njih se plaćala velika otkupnina) te su se na Budim naselile nove istočno europske židovske obitelji. Židovi se navode i na prostoru Óbude, ali tek kasnije. Autori monografije o židovskoj Budimpešti navode da“ zlatno doba“ Židova na Óbudi započinje krajem 18. i početkom 19. stoljeća. U to vrijeme na Óbudi je bila druga najveća židovska zajednica na prostoru cijele Ugarske, iza Bratislave (Pozsony). Na peštanskoj strani u to vrijeme židovske ulice ili službenog geta nema, no ipak u unutrašnjem dijelu Erzsébetváros-i spominju se Židovi. Pešta je 1703. postala slobodni kraljevski grad, a 1873. se spojila zajedno s Budimom. Židovima je sve do 1783. bilo zabranjeno stanovati u Pešti jer je u njezinom statutu kao slobodnom kraljevskom gradu pisalo (*judaeos et zingaros admittere vel non admittere*), no ne i trgovati, pa ih se usprkos zabrani stanovanja, susreće na raznim peštanskim sajmovima koji su se tada održavali gdje trguju raznom robom. Kada je Josip II. svojim dekretima dozvolio Židovima slobodno nastanjanje na prostoru Ugarske, Židovi se stalno počinju naseljavati i u Pešti i to uglavnom židovske obitelji koje su stanovale na Óbudi, a kasnije dolaze i obitelji iz Moravske, Galicije, Poljske i Osmanskog carstva i Balkana. Ako pitate židovske povjesničare koja je najstarija židovska četvrt u Pešti dobiti ćete nekoliko odgovora, da je to Teréz /Erzsébetváros, ili da je to Lipótváros odnosno Új –Lipótváros.

Židovi se na prostoru četvrti Teréz /Erzsébetváros naseljavaju u dio koji se tada zvao Országút (danas Károly körút).U trenutku naseljavanja taj dio se nalazio izvan grada, a danas je sam centar. Na ovaj prostor Židovi se nisu naseljavali sami, već su živjeli zajedno s ostalim vjerskim zajednicama pravoslavicima, luteranima i kalvinistima. Tu je sagrađena prva peštanska sinagoga (1828.) koju je vodio rabin Löw Arszlán Schwab. Zanimljivo je napomenuti kao dio Pešte koji se prostire danas od Károly körút – Andrassy út- Bulevar Rákóczi út u 17. stoljeću još nije bio naseljen i kako se na taj dio Pešta počela širiti tek u 18. stoljeću. Kako se grad širio tako su se preseljavale i židovske obitelji, a gradile su se i nove sinagoge u Dohány utca (1859.), Rumbach Sebestyén utca (1872.) i u Kazinczy utca (1912.). One danas čine tzv. „židovski trianگل“ i svjedoče o 150 godina neprekinutoj povijesti mađarskog/budimpeštanskog židovstva. Na ovu četvrt naslanja se Józsefváros (dio grada u kojem se nalazi Mađarski nacionalni muzej i Narodno kazalište) u kojem nije niknula klasična židovska četvrt ali u kojem se židovska srednja klasa počela naseljavati sredinom 19. stoljeća. U tom dijelu izgrađen je Rabinski institut / seminar (1877.).

Četvrt Lipótváros / Új – Lipótváros je XIII. četvrt u Budimpešti i danas ju od četvrti Lipótváros dijeli glavna ulica odnosno Szent István körut. U prošlosti to je bio sve jedan distrikt. Četvrt Lipótváros nastala je u 18. stoljeću i bila je jedna od važnijih jer se proteže na peštanskoj strani (uz obalu Dunava i Ország út, Károly körút - Bajcsy Zsilinszky út) i u to

vrijeme bila je trgovački centar. Ime je Distrikt ili četvrt dobio po kralju Leopoldu II. (mađarski Lipót) koji je vladao 1790. -1792. godine, odnosno u čast njegova krunjenja za ugarskog vladara, međutim u to vrijeme ovu četvrt su zvali i Új-város/ Újváros ili Novi Grad. Iako je četvrt Lipótváros / Új – Lipótváros bila prvenstveno namijenjena razvoju industrije i trgovine, ubrzo je postala središte za stanovanje peštanske elite. Sjeverni dio ove četvrti koji se proteže od središta Pešte do Dunava izrastao je u centar trgovine, bankarstva a stambeni dio bio je namijenjen za stanovanje mađarskim višim slojevima plemstva i građanstva. Kao i uz ostale četvrti Pešte, Židovi se u ovaj dio počinju doseljavati nakon 1783. godine. U ovu četvrt dolazile su brojne židovske obitelji iz raznih dijelova Europe i ona je bila neka vrsta tada „novog-novog židovskog grada“ kako su ju autori knjige „židovska Budimpešta“ prozvali. Tu se doseljavaju i obudski Židovi jer su tu imali svoja skladišta, stambene objekte koje su iznajmljivali i urede te ubrzo ova četvrt postaje jedna od najzastupljenija po broju Židova. Sredinom 19. stoljeća tu su stanovale najuglednije židovske obitelji, tu su bila najuglednija židovska poduzeća, trgovine, banke i dr.. Iako je postojao plan da se i u ovoj četvrti sagradi sinagoga, ona nikada nije ugledala svjetlo dana.

Četvrt Új – Lipótváros bila je dio Lipótváros sve do 1930. godine a danas je samostalni distrikt. Četvrt Új – Lipótváros razvijala se sjeverno od Lipótvárosi u predjelu koji se zove Lipót-Külváros (Leopoldovo predgrađe) i uključuje sjeverni dio Markó utce, dunavsku obalu i željeznički kolodvor Nyugati. Iako je nastala iz Lipótváros nije postala mjesto stanovanja elite već srednje građanske klase. Proteže se Alkotmány utca- Szent István körút- Honvéd utca- Szemere utca- Visegrádi utca- Hegedűs Gyula utca- Pannónia utca - Pozsonyi út te Jászai Mari tér. Prostor je od sredine 19. stoljeća prvenstveno bio namjenjen velikim židovskim skladištima, dućanima, industrijskim postrojenjima, manufakturnim radionicama, a stambene zgrade počele su se graditi nakon Prvog svjetskog rata. Najveći dio zgrada ipak sagrađen je oko parka Szent István parka i to tridesetih godina 20. stoljeća u suvremenom međuratnom stilu, a sam park je oblikovan 1935. godine. Tijekom tih 75 godina četvrt Új – Lipótváros postala je „novi-novi židovski kvart“ iako ne kao samostalna židovska četvrt. Židovska općina i sinagoga nalazile su se u Csáky utca /Hegedűs Gyula utca 3 i zgrada je po stilu bila konzervativna odnosno danas je status quo.

U ovoj četvrti na svakom koraku susrećete se sa židovskom poviješću. Ne samo da su ovu četvrt u međuratnom razdoblju gradili graditelji i arhitekti židovskog porijekla već su i nastanjivali ovu četvrt. To su uglavnom bile obitelji iz srednjeg građanskog staleža i slobodni umjetnici, liječnici, učitelji, inženjeri, novinari. O tome nam, svjedoče zlatne pločice na trotoaru ispred zgrada u kojima su stanovali Židovi i koje označavaju poimenično židovske obitelji i pojedince koji su izvedeni iz svojih domova i odvedeni ili u logore ili na mjestu ubijani ili pobacani u Dunav. Svaka žrtva na taj način ima svoje ime. Potom je tu spomenik mađarsko židovskom pjesniku Miklósu Radnóti-u koji je u ovoj četvrti stanovao. Ne samo spomenik, osnovna škola je u blizini i nosi njegovo ime, ulica u kojoj se škola nalazi isto tako, a i u blizini je koncertna dvorana s njegovim imenom. No tko je Miklós Radnóti? Miklós Radnóti, rođen je kao Miklós Glatter (5. svibnja 1909. - 10. studenoga 1944). Bio je mađarski pjesnik koji je stradao u Holokaustu. Rođen je u Budimpešti u asimiliranoj židovskoj obitelji. Njegov život značajno je oblikovala činjenica da su i njegova majka i njegov brat blizanac umrli za vrijeme poroda i da je on jedini preživio. Ta trauma obilježila mu je život, i o njoj je progovorio u svojoj kompilaciji pjesama pod nazivom *Ikrek hava* ili *Mjesec blizanaca*. Bio je snažno povezan sa mađarskom kulturom. Godine 1935. oženio se s Fanni Gyarmati (1912.-2014.). Kako bi se spasio, 1943. prešao je na katolicizam. Za vrijeme Drugog svjetskog rata unovačen je u mađarsku vojsku, ali je kao Židov bio raspoređen u nenaoružani radni bataljun (munkaszolgálat). Njegova je bojna prebačena na ukrajinski front, a onda se u svibnju 1944. mađarska vojska povukla sa fronta te su njegovu bojnu prebacili u rudnike bakra u Boru,

Srbija. U kolovozu 1944. godine dok su jugoslavenski partizani na čelu s Josipom Brozom Titom napredovali, Radnótijeva grupa od 3.200 mađarskih Židova prisilno je marširala prema središnjoj Mađarskoj. Na tom maršu većina njih je umrla, uključujući i samog Radnótija. U posljednjim mjesecima svog života Radnóti je nastavio pisati pjesme u malu bilježnicu i na komadiće papira koji je čuvao. Njegova posljednja pjesma posvećena je prijatelju Miklósu Lorsiu, koji je ubijen tijekom posmrtnog marša. Prema izjavama svjedoka, početkom studenog 1944. Radnótija je istukao pijani redarstvenik jer je pisao „škrabotine“. Preslab da bi nastavio dalje marš, ubijen je zajedno s drugim Židovima i sahranjen u masovnoj grobnici u blizini sela Abda, u blizini Győr u sjeverozapadnoj Mađarskoj. Osamnaest mjeseci nakon njegove smrti iz masovne grobnice je ekshumiran te je u prednjem džepu njegova kaputa pronađena mala bilježnica s pjesmama. Pjesme su danas objavljene i mogu se čitati.

Uz pjesnika Radnótija u ovom kvartu stanovali su novinar György Bálint, tu je bio studio keramičarke Margit Kovács (1902.-1991.) i umjetnice Margit Tevan (1901.-1978.).

Ovdje se nalazi spomenik i ulica Raola Wallenberga (1912.-1947.), švedskog diplomate koji je za vrijeme Drugog svjetskog rata preko švedskog veleposlanstva koje se nalazilo u Budimpešti uspio spasiti veliki broj Židova, po nekima između deset do sto tisuća dajući im švedsko državljanstvo i putovnice. Po oslobođenju Budimpešte sovjetski vojnici Wallenberga su uhitili i zatvorili zbog sumnje da je špijun i prema službenom izvješću umro je 17. srpnja 1947. u zatvoru Lubjanka u Moskvi, mada danas neki novi dokumenti tvrde drugačije, da je ostao živ te da je umro kasnije. U ovoj četvrti od 1944. na nekoliko stambenih zgrada nalazio se natpis „internacionalni ili zaštićeni geto“ za Židove koji nisu bili mađarski građani, a stanovnici toga geta nalazili su se pod zaštitom Švedske, Švicarske i u manjoj mjeri drugih neutralnih država. Do kraja studenog u ovom getu je već bilo zgurano 32.000 Židova, te je bio sve napučeniji. Mađarski nacisti pripadnici „strjelastih križeva“ sve učestalije su upadali u „internacionalni geto“ i odvodili Židove kod kojih su nalazili krivotvorene isprave. Mnoge od njih ubijali su na obližnjoj dunavskoj obali i bacali u rijeku ili ih preseljavali u središnji geto koji se nalazio oko Dohánya. Dio Židova iz „internacionalnog geta“ spasio se i zahvaljujući R. Wallenbergu pa ne iznenađuje što i ovaj kvart ima nekoliko mjesta posvećenih njemu.

I na kraju nezaobilazno je da ne spomenem kafiće. I kafići su iznimno važna institucija za peštanske Židove. Ne samo kao mjesta za razgovor već i kao mjesta za sklapanje poslova. Cafe „Club“ na uglu Szent Istvána i Hegedűs Gyule tipičan je židovski kafe. Ima ih nekoliko.

Koliko Židova danas stanuje u Új – Lipótváros teško je reći, no da ova četvrt i dalje ima židovski duh vidljivo je na svakom koraku. Ako izuzmemo spomenike koji govore o stradanjima i prošlosti, danas je tu znamenita knjižara Láng-Téka gdje su u većini knjige židovske tematike, vlasnice Eve Rédei (Pozsonyi ut 5.) u koju svakodnevno spisateljica ovih redaka vraća u nadi da će pronaći neku novu knjigu o povijesti Židova u Mađarskoj, a koju još nema na svojoj polici. Knjižara je nadaleko poznata ne samo kao mjesto gdje se mogu kupiti knjige, već i kao mjesto židovskih intelektualaca. Samo da napomenem, da je za vrijeme mojeg boravka u Budimpešti u knjižari gostovao redatelj Saulovog sina, ovogodišnjeg dobitnika Oscara za strani film.

Spomenik Raulu Wallenbergu

Raul Wallenberg monument

Ljiljana Dobrovšak

JEWS AND ÚJ –LIPÓTVÁROS IN BUDAPEST (Summary)

Ms. Ljiljana Dobrovšak, a good friend of our Lodge and an expert on Jewish history has been (and still is) in Budapest doing her historical researches. She sent us an article about Jews in Budapest, specially about the part of the town called Új –Lipótváros, recently established as a new Jewish center. Here is a short summary of her article

Jews in Budapest have a long history. They first came in 13th century. Their first settlement was in the oldest part on Buda side of Danube river called Óbuda. Letter there center moved to Pest side in Dohany street where a huge synagogue was built.

Jews also moved after year 1783 to the new District 13 which got the name Új –Lipótváros (Lipot from „Leopold“ the Hungarian king). It was the seat of many banks, and rich businessmen.

Several famous Jewish Hungarian persons have lived in this district. The poet Radnóti was one of them. During WWII he was taken into a working brigade, where he died in 1944 during one very severe march from Serbian mine of Bor to central Hungary The artists Margit Kovács (1902.-1991.) and Margit Tevan (1901.-1978.) and the journalist György Bálint also lived here

There is a monument of Raul Wallenberg, the Swedish diplomat, who was very involved in saving Jews during Holocaust period. Thanks to him many Jewish lives were saved. Unfortunately he was taken by Russians and probably died in a Moscow prison.

Typically Jewish look have many coffee bars in this district. Also you can find bookshops with Jewish books as one called Láng-Téka. Ms. Dobrovsak often visits it hopping to find interesting books about Jewish history.

Mr. sc. Narcisa Potežica

O knjizi "Pregled povijesti Izraela"

Na Trećem festivalu povijesti Kliofest 2016. koji je održan od 11. do 14. svibnja, već prvog dana 11. svibnja ove godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu predstavljena je knjiga Borisa Havela "Pregled povijesti Izraela". U razgovoru o knjizi sudjelovali su sam autor Borisa Havela, zatim Gabi Abramac i Simona Goldstein. Uz zainteresirane posjetitelje ovom događaju iako je knjiga više puta do sada predstavljena ovaj put prisustvovala je i izraelska veleposlanica Zina Kalay.

"**Pregled povijesti Izraela**" kronološki je pregled povijesti izraelskoga/židovskog naroda u Erec Izraelu, zatim su tu zemljovidi i preko 150 stranica bilješki s popisom literature. Prvi dio namijenjen je općem čitateljstvu a bilješke su važne za daljnje znanstveno istraživanje.

Ova knjiga s podnaslovom *Od Abrahama do moderne države* koju je objavila je nakladnička kuća *Antibarbarus* veliki je i značajan izdavački poduhvat, jer to nije samo objavljivanje jedne povijesne knjige već je to jedinstveno znanstveno i stručno izdanje koje je u početku metodološki i metodički strukturirano tako da bude primarno obrazovni priručnik, ali ima i puno širu funkciju. Knjiga pruža uvid u religiozni i društveni te politički kontekst bitan za razumijevanje povijesti, prilika i situacije, te niz podataka ključnih za razumijevanje suvremenih događanja i procesa.

Knjiga je koncipirana tako što je na početku poslije *Sadržaja* koji pregledno olakšava služenje ovom opsežnom knjigom tiskan predgovor recenzentice Naide Mihal Brandl, zatim je tu kratki uvod samog autora Borisa Havela pod naslovom "Interakcija politike, povijesti i vjere" (prvi dio "Čudesni Izrael" i drugi "Povijest i povijesnost u židovskoj misli"). Slijede autorova "Napomena za čitanje" u kojem se tumači židovstvo, a tu su i neka dobrodošle upute za daljnje korištenje i čitanje knjige. U tim napomenama je i opaska da su neki dijelovi teksta i zemljovidi već objavljeni u njegovoj knjizi "Arapsko-izraelski sukob: religija, politika o povijesti Svete zemlje", a taj čitavi uvod završava zahvalama. Ovaj uvod i napomene čine kratki, na četrdesetak stranica jezgroviti i jednostavno prezentirani pregled povijesnih događaja, kronološki prikaz povijesti židovskog naroda u Izraelu, a dalje su na 60-tak stranica zanimljive ilustracije koje uključuju

tablice, sheme, popise i zemljopisne karte koje imaju izuzetnu vrijednost, te na preostalim skoro 150 stranica su bilješke koje se mogu čitati same za sebe, koje su pravo bogatstvo podataka. Uz to su tu i kao vrlo značajni prolozi - pojmovnik hebrejskog nazivlja, zatim popis i objašnjenje kratica koje se odnose na Stari i Novi zavjet, apokriife i razne enciklopedije što je nužno da bi se pratio tekst u cjelini te brojni prilozi. Na kraju je popis literature s preko 280 bibliografskih jedinica.

Važno je da se svaki dio knjige može samostalno koristiti. Upravo zbog toga, što je knjiga napisana jasno i pregledno, njena vrijednost leži u činjenici da je istovremeno namijenjena i širokom čitateljstvu i ozbiljnim istraživačima ove tematike. Knjigu mogu koristiti istraživači znanstvenici kojima treba puno raznih podataka, te učitelji za razne razrede osnovne škole, ali je korisna i za srednjoškolce, studente, novinare, analitičare, politologe, teologe i proučavatelje raznih religija.

Posebno će biti zanimljiva i za katolike koji žele upotpuniti svoja znanja o Svetoj zemlji, njenoj povijesti i povezanosti Izraela s kršćanstvom. Iako je politika u drugom planu - za mnoge koji žele više znati o Izraelu - ovdje će se bolje informirati, kako njihove konverzacije ili pisane informacije ne bi bile netočne ili interpretirane politički pristrano, jer u mnogim slučajevima neznanje i predrasude dovode do socijalnih, ekonomskih, političkih i kulturoloških nerazumijevanja pa čak i sukoba. Najopasnije mogu biti polovične informacije. Zato je upravo ova druga razina knjige značajna: prvo što se tiče Izraela i njegove povijesti, naći će informacije o antisemitizmu, nastanku cionističkog pokreta, Erec Izraelu, stvaranju države Izrael godine 1948. godine i drugo što je i politička situacija danas posljedica svih burnih i složenih povijesnih događanja.

Kao što se i u knjizi navodi Erec Izrael – Zemlja Izrael – odnosno današnja Država Izrael je malena država na Bliskom istoku površinom približno jednaka Sloveniji, ishodište je dvije svjetske monoteističke religije, židovstva i kršćanstva. Zahvaljujući tome, dio povijesti koji pokriva izraelsko osvajanje i naseljavanje zemlje, ustanke protiv rimske vlasti, te razdoblje nastanka kršćanstva, vrlo je dobro poznat, često s naglaskom na različite teološke perspektive. Dvadeseto pak stoljeće, od kraja Prvog svjetskog rata, a osobito od 1948. godine, uglavnom je predmet historiografskih i politoloških istraživanja. Ova knjiga daje kao što naslov najavljuje pregled povijesti Izraela ali je i više od toga, jer to nije samo suho nabranje povijesti. Pred čitatelje se podastire životni put jednog naroda i rađanje Izraela. Čitatelj je upoznat s povijesnim putem Izraelaca, od Biblije (s mnogim primjerima i citatima) do naseljavanja zemlje, sa stvaranjem grada Tel Aviva na pješćanim dinama, o cionističkim idealistima, pokretu Židova u Europi, a poslije Šoe želja prognanih Židova je da ostvare svoju državu, naročito poslije iskustva zla koje su proživjeli u ruskim pogromima i u Holokaustu

Recenzentica knjige Naida Mihal Brandl (znanstvena novakinja na katedri za judaistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) naglašavajući značaj ovog pregleda povijesti Izraela napisala je u svojoj recenziji, pa je dio tiskan na poleđini knjige: "No, u koliko ste knjiga imali prilike pročitati o tome što se sa Židovima u njihovoj zemlji događalo nakon 70. ili 73. godine? Čak i prosječnom znalcu povijesti nameće se zaključak o njihovu potpunom progonu iz tadašnje Judeje, o opstanku Židova samo u dijaspori, iz koje će se početi vraćati tek koncem 19. stoljeća, u kontekstu razvoja cionizma kao modernoga nacionalnog pokreta. Takva je percepcija netočna. Židovi su u svojoj zemlji živjeli i u razdoblju Bizanta, islamskih osvajanja, Križarskih ratova, vladavine Mameluka, te višestoljetnog razdoblja osmanske vlasti. Židovi su nakon - premda su nakon pobune protiv Rimljana u Judeji, a nešto kasnije i u Galileji, svedeni na manjinu - neprekidno živjeli u svojoj zemlji. I prije osnutka cionističkih

naselja koncem 19. stoljeća u Erec Izraelu su postojale židovske zajednice i to u Jeruzalemu, Javneu, Hebronu, Tiberijadi, Cfatu o drugdje."

Iščitavajući ovu knjigu, napose napomene i umetnute bilješke vjernici koji poznaju Bibliju, kao i ateisti moći će na pregledan način upoznati povijest Izraela ispričanu od 2.000. godine pr. n. e. do današnjeg doba.

Značajno je što je uz povijesni pregled prikazana je i povezanost kršćanstva s Izraelom, što je važno zbog opasnosti da neznanje i polovična informiranost vodi nerazumijevanju. Zato je ova knjiga upravo dobrodošla pomoć da se bolje upozna Izrael i židovstvo. A treba istaknuti ono što i urednica mr.sc. Simone Goldstein više puta naglasila da joj je bio cilj pomoći u razbijanju mnogih predrasuda pa naglašava "Moja je velika želja da ovo izdanje bude alat na tom putu, a možda i svjetiljka neke vrste".

Podaci o autoru knjige "Pregled povijesti Izraela"

Boris Havel rođen je 1966. u Sarajevu. Diplomirao je međunarodne odnose i povijest u Švedskoj, magistrirao komparativnu religiju u Izraelu, a na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu doktorirao na temi arapsko-izraelskih odnosa ("Religijski aspekt arapsko-izraelskog sukoba"). Na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu u Izraelu magistrirao je komparativnu religiju, a na sveučilištu Livets Ord/Oral Roberts University Uppsala u Švedskoj diplomirao međunarodne odnose i povijest. Objavio je brojne publicističke i stručne radove vezanih za Bliski istok, te članke u znanstvenim i stručnim časopisima, među kojima je i *The Journal of the Middle e East and Africa*. Autor je knjige *Arapsko-izraelski sukob: religija politika i povijest Svete zemlje* (Naklada Ljevak, 2013.) koja je zbog odličnih recenzija privukla pozornost kako znanstvene zajednice tako i javnosti. Bavi se i prevodjenjem, pa je sudski tumač za engleski, hebrejski i švedski jezik. Stalno je zaposlen u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova.

Narcisa Potezica Ma Sc.

Overview of Israel's History (Summary)

Boris Havel's recent book "An overview of Israel's History" was presented in the University and National library in Zagreb. Besides the author himself Ms. Gabi Abramec (the member of our Lodge) and Ms. Simona Goldstein the manager of the publisher "Antibarbarus". The ambassador of State of Israel was present on this event.

The subtitle of the book is "From Abraham to the modern state". It deals with the whole history of Jewish people. The book is not only historical this is also a scientific work which can be used for further researches of contemporary political processes. The book has lot of illustrations, maps, tables and schemes . It deals also with Jewish Christian relationship considering the fact that holy land is the source of both Judaism and Christianity.

It is also emphasized that Jews were pressed in the land of Israel during all centuries after Romans conquered Jerusalem through Bysantic period, Crusaders, Turkish rule and in contemporary times.

From the publisher's side Ms. Goldstein emphasized how her intension when publishing the book was to break many prejudices.

Mr. Boris Havel studied history and international relation in Upsala, Sweden and inter-religious relation on Hebrew University in Jerusalem and wrote his thesis about Israel Arab conflict on the University of Zagreb. His is the author of several books and many articles in distinguished historical journals.

KNJIŽEVNI DODATAK LITERARY SUPPLEMENT

Jasminka Domaš

ŠALOM

Mir duši mojoj želim za života.
Svjetlost u danima kaosa i tmine.
I da uvijek pronađe put do sebe.
Mir duši mojoj želim u sreći i nesreći,
u svemu što ljudsko biće snađe.
Jer samo tako kad duša miruje mogu
vidjeti nebo, biljke i vodu i ono što
čuvam u srcu tajni ne dajući da na nj
padnu sjene.
Mir duši mojoj želim, ali i da se smije i da
se raduje i luduje kao da sutra neće biti.
Mir duši mojoj želim i kad sve utihne da
mogu vidjeti Tebe.

SHALOM

I wish peace to my soul while I am alive.
Light in the days of chaos and darkness.
Always to find the way to itself.
I wish peace to my soul in fortune and misfortune,
in everything befalling a human being.
For only do when the soul is peaceful I can
see the sky, the plants and water and what
I keep in the heart of secrets not letting
shadows fall upon it.
I wish peace to my soul and I wish it to laugh and
to be glad and mad as if there won't be tomorrow.
I wish peace to my soul and when everything is quiet
to see you.